

punkt der Uniformierung der Herzogtümer mit Dänemark, des Umsturzes alter schleswig-holsteinischer Institutionen« (S. 279). Paa lignende Maade i Skildringen af Hertugdømmernes Forhold i Ulykkesaarene 1807—14. Trods alle Indrømmelser nærer Otto Brandt tydeligt nok en stille Tro paa Hertugdømmernes moralske Ret til at leve deres Særliv og overlade Kongeriget de væsentligste Byrder. Hans egen Skildring af Helstaten, som den formede sig før 1797, indeholder Beviset for Monarkiets faktiske Enhed og for de enkelte Statsdeles Forpligtelse til Fællesskab i Lykke og Modgang. Endnu i 1814 havde den danske og tyske Befolkning ikke fuldbyrdet en national Udvikling, som gav dem Ret til at være udeltagende for hinandens Skæbne.

Otto Brandts Bog behandler store og afgørende Problemer og sætter mangehaande Tanker i Bevægelse. Den ægger ofte til Modsigelse og viser ikke tilstrækkelig Forstaaelse for den historiske Berettigelse af de Synspunkter, som i Aarene mellem 1797 og 1814 maatte beherske den danske Regering og dens ledende Mænd. Man maa ogsaa rejse Tvivl om dens Bestemmelse af de Faktorer, der var ledende for Ridderskabet og dets Førere. Ligesaa sikkert er det dog, at Bogen paa afgørende Omraader forøger den historiske Viden og beriger den historiske Erkendelse. Fra dansk Side vil man utvivlsomt anerkende den som et af tysk Historieskrivnings betydeligste Bidrag til Kundskaben om den dansk-tyske Helstats Undergang og Slesvig-Holstenismens Udvikling.

Axel Linvald.

Thade Petersen: De Sønderjydske Frimenigheders Historie (I-II Halvbind. I Kommission hos Kirkeligt Samfund af 1898).

Nærværende Skrift er fremkommet som et Mindeskrift i Anledning af, at det i 1924 var 50 Aar, siden Cornelius Appel som den første sønderjydske Frimenighedspræst blev indviet ved den kendte Handling af Birkedal paa Askov.

Forf. beklager i Forordet, at han derfor ikke har naaet at faa alt Materiale indsamlet, navnlig Breve, og hvis der findes noget væsentligt, er det utvivlsomt beklageligt, at det ikke er kommet med, selv om Udgivelsen derved var blevet sinket; men det afgørende bliver dog ved et Emne af denne Art, at det er behandlet af en Mand, der selv staar midt i Bevægelsen og forstaar den indefra, og at det sker saa betids, at der har kunnet

skaffes mundtlige Beretninger fra Mennesker, der havde været med fra Begyndelsen.

Forf. har Ret i at hævde, at det er *Historie*, han har skrevet; der gives grundig og solid Besked om Kendsgerningerne, og Vurderingen af den Indsats, der er gjort, er foretaget med Besindighed og Alvor. Stilen er bred, ikke fri for Gentagelser, og det bliver en Smags Sag, om man hellere vilde have undværet »den Tilsætning af Fantasi«, som Forf. vedkender sig. Det er hyppigst ved Begyndelsen af et nyt Afsnit, naar Tonen skal slaas an, at dette gør sig gældende, og det er rigtigt, naar det fremhæves, at dette er let at skelne fra den historiske Beretning.

Man kommer uvilkaarligt under Læsningen til at tænke paa Th. Larsens Bog: »En Gennembrudstid I« og derved til at drage en Sammenligning mellem Frimenighedsbevægelsen i Nordslesvig og den Grundtvigske Vækkelsestid i Vendsyssel. Det er da paa-faldende, at Nordslesvig helt har været fri for det Sekterervæsen, der hjemsøgte Vendsyssel i 40erne og 50erne forud for Grundtvigianismens Indtrængen. Selv om forskelligt Temperament og Levevilkaar hos de to Befolkninger sikkert har spillet en Rolle, er dette dog ikke Forklaring nok; men her giver Thade Petersen Svaret gennem sin grundige Udredning af, hvorledes Frimenighedsbevægelsen begynder og stadig trives bedst i Egne, der tidligere havde været paavirket af Herrnhutter eller Pietister (Rødding, Bovlund, Forballum). Hvis man saa spørger, hvorfor det da blev Grundtvigianismen og ikke Indre Mission, der blev Arvtager her — hvad vel i og for sig skulde synes det naturligste — saa ligger dette dels i, at der ret tidligt, allerede fra 1835, var kommet vaagne grundtvigske Præster til Sønderjylland, og dels i hele Forholdet til det nationale Spørgsmaal, især efter 1864. For vel var Vilh. Beck selv endog i udpræget Grad »dansk«, men for Flertallet af denne Retning var og blev det nationale saa langt underordnet det religiøse, at det netop i en Grænseegn maatte støde mange bort. — Ogsaa paa et andet Punkt er der en ejendommelig Forskel; nemlig med Hensyn til det, Th. Larsen kalder »Høvdingetrængen«, Trængen til at samle sig om betydelige Prædikanters Forkyndelse og aandelige Førerskab. Dette findes ikke i tilsvarende Grad i Sønderjylland, selv om navnlig Appel og Povlsen i Bovlund var udprægede Personligheder. Det understreges Gang paa Gang — om end særlig for Røddings Vedkommende i den Aarrække, da Lycke var Præst der — at Menigheden samles om Sakramenterne, ikke om Præsten. Hermed hænger det maaske ogsaa sammen, at Frimenighederne vedblev at være smaa. Ganske vist spiller Befolkningens

Konservatisme i kirkelige Forhold ind med; men der spores tillige hos Frimenighedsfolket noget af en Frygt for at blive for mange — en karakteristisk Modsætning til Pietismens Paagaahenhed — og den stadige Fremhæven af, at det er Retningen, ikke Mængden, det kommer an paa, virker næsten som et Defensorat for Forf.s egen Opfattelse af dette Forhold. Der er vel forøvrigt ingen Tvivl om, at netop denne Omstændighed har bidraget til at skabe større Inderlighed og Ægthed indenfor disse Kredse, men ogsaa megen Stejlhed og Særhed eller i alt Fald noget, der af udenforstaaende kunde føles som saadant.

I een Retning har de nordslesvigske Frimenigheder som en Følge af Forholdene en Stilling helt for sig selv; det er overfor den tyske Statskirke.

Hver Gang man paa ny læser om de preussiske Kirkeautoriteters Holdning overfor den nordslesvigske Befolkning, bliver man lige forbavset. Det gælder for Frimenighedernes Vedkommende Chikanerier ved Fastsættelse af Tid for Gudstjenesten, ved Begravelser, ved Kirkebygning o. l. Men det gælder dog mest Forsøget paa, saa længe man endnu var bange for, at Tilslutningen til Frimenighederne skulde blive meget stor, at stemple Udtrædelse af Statskirken som Udtrædelse af Luthers Kirke og dermed Frimenighedsfolket som Sekterere. Derved blev nemlig Udtrædelsen en alvorlig Samvittighedssag, som mange kunde tænkes at vige tilbage for. Forsøget lykkedes, som bekendt, ikke; Kaftan maatte selv anerkende Uholdbarheden heraf, og efter en Stilstand i 80erne, der stod i nær Forbindelse med Udvandringen, gik det ved Aarhundredskiftet igen fremad for Frimenighederne, og i disse Aar rejste de nye Kirkebygninger sig trods alle Vanskeligheder, og Bevægelsen bredte sig til Sundeved og Als, begge Steder dog snarest under Indflydelse fra den kongerigske Højskole.

Meget stærk Tilslutning fik Frimenighederne dog, som sagt, aldrig, og Spørgsmaalet bliver da, hvilken Betydning — kristelig og national — har de saa haft? Man kan ikke fortænke Forf. i, at han paa Frimenighedernes Vegne med nogen Selvfølelse, om end med stilfærdige Ord, fastslaar, at »Danskheden i Sønderjylland havde været fattigere og mindre modstandsdygtig, end den var, hvis Frimenighederne ikke havde existeret«. I det hele og store maa der ogsaa gives ham Ret, naar han hævder, at det var indenfor disse Kredse, at der først blev gjort bevidst Forsøg paa at leve dansk under Fremmedherredømmet og at dygtiggøre Ungdommen dertil. De hørte til de tidligst vaagne i national Henseende og kunde bringe betydelige pecuniære Ofre. Det er

ogsaa rigtigt, at Frimenighedernes Betydning for det kirkelige Liv ikke er indskrænket til de Mennesker, der direkte havde sluttet sig til dem, men gælder Menighedslivet i Sønderjylland i det hele.

Det er dette, Joh. Tiedje gav Udtryk, da han i »Die Christliche Welt« skrev: »Grundtvigianismen har som kirkedannende vist sig kraftløs (6 smaa Frimenighedskirker); men den lever som religiøs Grundstemning i Hjertet paa Tusinder«. Men for at dette sidste kunde være Tilfældet, maatte Frimenighederne ligge der som Udgangspunkter og faste Holdepunkter. Set fra et kirkeligt Synspunkt er da Frimenighedernes Berettigelse godtgjort derved, at de tog den Opgave op, som den tyske Statskirke helt havde ladet ligge ved at stille sig i den Grad til Statsmagtens Raadighed, som det viste sig ved dens bekendte Optræden paa Synoden i Aabenraa 1893, da de tilstedeværende Præster maatte tie stille til Spørgsmaalet om, hvorvidt Skoleanordningen rummede en Sjælefare for Børnene, og finde sig i at, Forespørgeren konstaterede, at de altsaa gav ham Ret deri, uden at forsøge at ændre Forholdet.

Under saadanne Kaar blev Frimenigheden det nødvendige Tilflugtssted for dansk Kirkeliv i Sønderjylland, og dens Historie er da en Del — og en større Del, end man ved første Øjekast tror — af Danskhedens Historie i Sønderjylland, og under denne Synsvinkel faar Bogen sin særlige Interesse. — Den er forsynet med Billeder af Kirkebygninger, danske i deres jævne Ægthed, og af de bærende Personligheder fra de langskæggede Grundtvigianere, der hørte hjemme i 60erne, til de skarpe moderne Profiler. Bag i Bogen er trykt nogle Aktstykker fra Kampen med de tyske Myndigheder, især Domsafsigelserne angaaende Kirkebygningerne.

Maria Nielsen.

Francis Beckett: Dan-
marks Kunst I. (Henrik
Koppels Forlag 1924.)

Dr. Becketts nye værk, hvis I bind behandler vor ældste kunst indtil tiden henimod midten af det 13. aarhundrede, er uden sammenligning den betydningsfuldste publikation om den danske middelalder-kunst som i en aarrække har set lyset. Det er det første større forsøg paa at udrede de mange indfiltrede traade og give et alsidigt og sammenhængende billede. Allerede i fortalen til sin doktordisputats fra 1897 udtaler dr. Beckett, at det er hans bestemte hensigt, saafremt han bevarer sin arbejdskraft, i tidens